

8. Термена Б. К. Біоекологічні аспекти прогнозування інтродукції деревних рослин / Б. К. Термена, В. В. Буджак. – Чернівці : Рута, 1998. – 170 с.

Изучены сроки, интенсивность плодоношения и относительная семенная продуктивность интродуцированных калин в Лесостепи Украины. Выделены фенологические группы в зависимости от продолжительности фазы опадания зрелых плодов.

Ключевые слова: *плодоношение, интенсивность, Viburnum, интродукция, развитие, плоды.*

Determination of terms of intensive fruiting and relative seed-cultural productivity of viburnum introduced in the Forest- Steppe regions was conducted. The phenological groups are allocated depending on the duration of the phase of ripe fruit falling off.

Key words: *fructification, intensity, Viburnum, introduction, development, fruit.*

УДК 394.46 (477.25)

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН «ПАМ'ЯТНИХ ПОСАДОК» НА ТЕРИТОРІЇ ПЕРШОГО КОРПУСУ НУБІП УКРАЇНИ У м. КИЄВІ

А. І. Кушнір, кандидат біологічних наук

О. А. Суханова, кандидат сільськогосподарських наук

Наведено результати багаторічних досліджень, пов'язаних із вивченням меморіальних і «пам'ятних посадок» на території першого навчального корпусу базового закладу НУБіП України в м. Києві, встановленням їх біоморфологічних параметрів, якісного стану та заходів зі збереження. Визначено етапи формування насаджень, особистості та події, які зумовили їх закладення.

Ключові слова: *пам'ятні посадки, вікові дерева, арбористики, якісний стан, насадження.*

«Пам'ятні посадки» на території Національного університету біоресурсів та природокористування України є історико-культурними посадками, візитівкою та окрасою навчального закладу, пов'язані з видатними діячами та вченими. Актуальними питаннями сьогодення є збереження культурної, природної спадщини та розробка заходів щодо організації існуючих і нових місць «пам'ятних посадок» на території університету, їх охорона, збереження та раціональне використання.

Мета досліджень – вивчення «пам'ятних посадок» на території

першого навчального корпусу НУБіП України із визначенням подій та осіб, яким вони присвячені й розробці оптимальних заходів зі збереження рослин та організації їх посадкових місць.

Матеріали та методика досліджень. Об'єктом досліджень були «пам'ятні посадки» на території першого навчального корпусу НУБіП України. Багаторічні спостереження, пов'язані із вивченням рослин у посадках, передбачали використання багатьох, як загальнонаукових так і спеціальних, методів дослідження, зокрема, біометричного, таксономічного, фітоценотичного тощо.

Результати досліджень. До складу «пам'ятних посадок» на території першого корпусу базового закладу НУБіП України включено ряд деревних видів рослин, різних за віком та видовим складом.

Декоративні насадження біля першого навчального корпусу НУБіП України по вул. Генерала Родимцева, 19 у м. Києві почали закладати після завершення його будівництва в 1930 р. Будівельні роботи зі створення навчального корпусу розпочали навесні 1926 р. для розміщення в ньому Українського лісотехнічного інституту (рис. 1) [5].

Етапами формування декоративних насаджень на території першого навчального корпусу НУБіП України ми виділили такі періоди:

1 етап – 1930–1941 рр. – закладення планувальної структури території та проведення озеленювальних робіт;

2 етап – 1941–1950 рр. – руйнування навчального корпусу, пошкодження декоративних насаджень, поступове відновлення будівлі;

3 етап – 1950–1990 рр. – відновлення декоративних насаджень після відбудови навчального корпусу;

4 етап – від 1991 р. – до сьогодні – формування сучасної планувальної структури території, часткова реконструкція насаджень та закладання «пам'ятних посадок».

Перший етап знаменується закладанням декоративних насаджень, яке розпочалося після завершення будівництва навчального корпусу в 1930 р. та розміщенням у його будівлі Українського лісотехнічного інституту. У цей час проводять роботи із влаштування планувальної структури та озеленення території. Каркасом насаджень виступають лише два вікових дерева – дуби звичайні (*Quercus robur* L.).

Історичні дані щодо дуба, який зростає на фасадній частині навчального корпусу, пов'язані з етапом його будівництва та персоналіями, причетними до створення проекту будівлі та реалізації запланованих робіт з її спорудження. Будівельні роботи на початку ХХ ст. здійснювали за допомогою примітивної техніки, а роботам, пов'язаним зі спорудженням фундаменту будівлі, перешкоджав зростаючий віковий дуб. Тому, в будівельників виникла гостра потреба у видаленні рослини. Звістка про заплановані роботи надійшла до декана лісоінженерного факультету Київського сільськогосподарського інституту, професора Є. В. Алексеєва, який разом із архітектором проекту будівлі Д. М. Дяченком прибули до Голосієва і не дозволили зносити дерево. Відтоді, збережене дерево називають «Дуб професора Алексеєва» (рис. 2). Він є справжньою окрасою триповерхової

будівлі першого навчального корпусу Національного університету біоресурсів і природокористування України й нині.

Рис. 1. Урочисті зібрання, присвячені обговоренню проекту та закладанню фундаменту корпусу майбутнього Українського лісотехнічного інституту (Голосієво, 1926 р.) [2]

Рис. 2. Вікове дерево «Дуб професора Алексєєва» на фасаді збудованого корпусу Українського лісотехнічного інституту (Голосієво, до 1929 р.) [2]

Екземпляр вікового дуба, що зростає у внутрішньому дворі навчального корпусу, пов'язаний з іменем визначного вченого, лісівника, завідувача кафедри лісівництва (1933–1939, 1944–1949 рр.) і лісового ґрунтознавства (1939–1941 рр.) лісогосподарського факультету Київського лісогосподарського інституту академіка П. С. Погребняка, який разом із колективом кафедр опікувався цим деревом.

Другий етап у формуванні насаджень пов'язаний з військовими подіями 1941–1943 рр., які відбувалися на території м. Києва. Улітку та восени 1941 р. проходили масштабні військові події в Голосієві. Унаслідок цього, було сильно ушкоджено навчальний корпус і насадження, переважно молодого віку, створені у передвоєнний період.

Під час військових подій 40-х років ХХ ст. «Дуб професора Алексєєва» було дуже пошкоджено снарядом та пожежею, але вистояв і є життєздатним на сьогодні.

Третій етап знаменується формуванням видового та формового складу декоративних насаджень для забезпечення виконання ними декоративно-естетичних, санітарно-гігієнічних, навчально-пізнавальних і планувальних функцій території (рис. 3).

Рис. 3. Планувальна структура території першого навчального корпусу та основні композиції рослин (фото середини 50-х років ХХ ст.) [2]

Четвертий етап характеризується створенням сучасної планувальної структури території, подальшими роботами з реконструкції насаджень і закладенням «пам'ятних посадок» на честь визначних історичних дат та відомих учених, які зробили вклад у розвиток вищого навчального закладу.

Роботи з покращення стану благоустрою території університету в цілому, а особливо біля I навчального корпусу, ми інтенсифікували в 90-ті роки ХХ ст., у зв'язку з відновленням спеціалізації, а пізніше й спеціальності «Садово-паркове господарство». Це потребувало створення належної навчальної та матеріальної бази для практичної підготовки фахівців.

Протягом останніх 20 років проводиться постійний моніторинг за станом вікових рослин та здійснюються заходи, що забезпечують їх життєздатність в умовах новостворених насаджень.

Для збереження «пам'ятних посадок» необхідними є заходи щодо організації їх місць зростання та охорони, шляхом надання природоохоронного статусу, відтворення й раціонального використання.

Згідно зі ст. 27 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне та культурне значення, з метою збереження їх у природному стані [4].

Відповідно до положень Закону України «Про охорону культурної спадщини», для збереження пам'ятних посадок від пошкодження, руйнування та знищення необхідно встановлювати охоронні дошки, охоронні знаки на нерухомих пам'ятках та надавати їм відповідного статусу (рис. 4) [3].

Місця розміщення «пам'ятних посадок» біля першого навчального корпусу НУБіП України відображені на план-схемі території (рис. 5) із розшифруванням назв рослин чи їх угруповань у таблиці.

Біометричні параметри рослин у меморіальних і пам'ятних посадках біля першого навчального корпусу НУБіП України та запропоновані нами заходи щодо їх охорони та збереження, наведені у таблиці.

Рис. 4. Охоронні дошки пам'ятних дерев

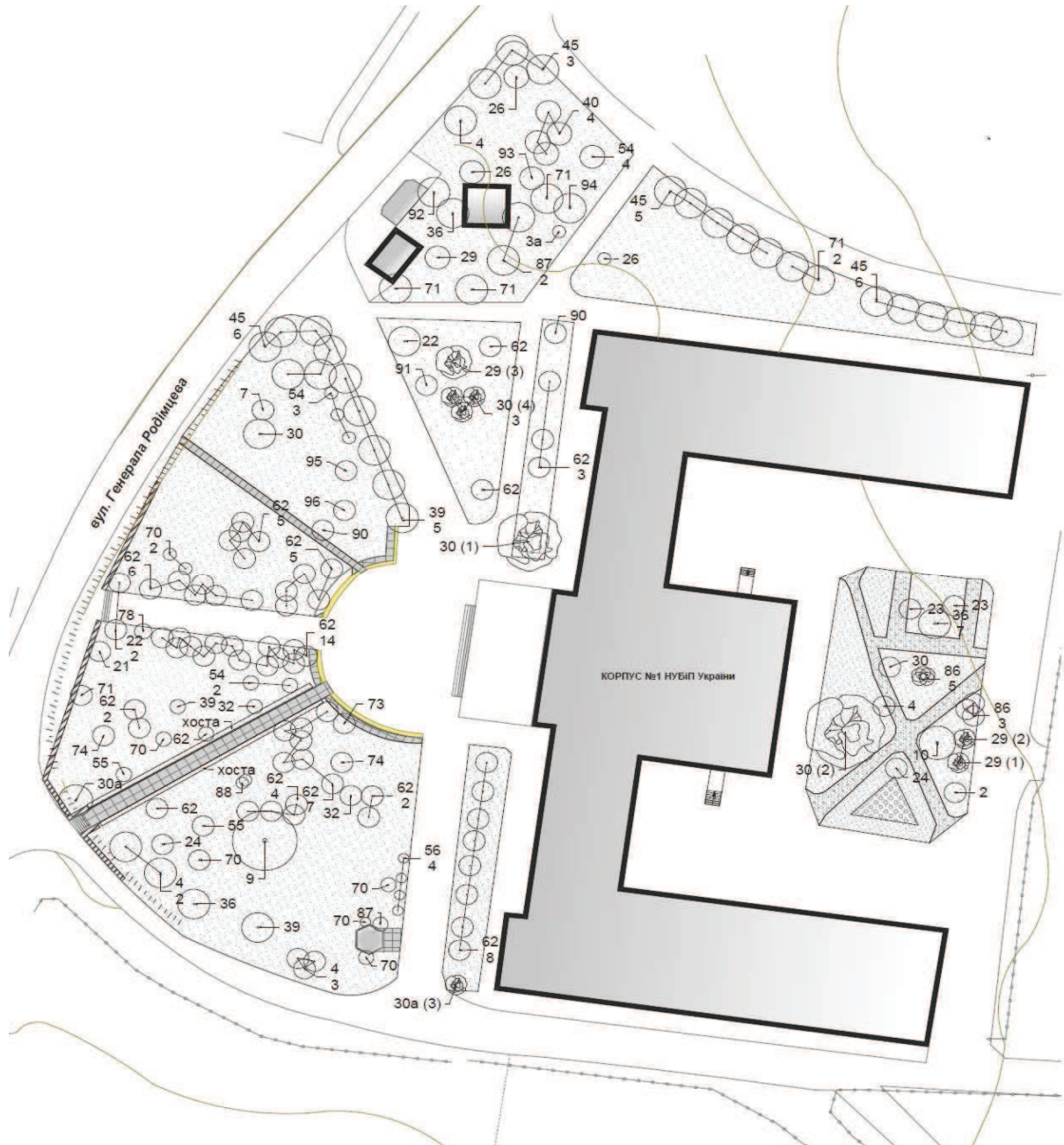

Рис. 5. План-схема території першого навчального корпусу НУБіП України з розміщеними меморіальними деревами та «пам'ятними посадками», станом на 2015 рік

Біометричні параметри рослин меморіальних і «пам'ятних посадок» біля першого навчального корпусу НУБіП України та заходи щодо їх збереження* (вул. Генерала Родимцева, 19 у м. Києві)

№ з/п на плані	Назви і зображення рослин		Висота, м	Окружність на висоті 1,3 м стовбура, см		Параметри крони, м	Видатні особи та події, з якими пов'язані рослини	Заходи, яких потребують рослини
	Історичні та ботанічні назви рослин	Зображення рослин		діаметр стовбура, см	Пн-Пд – Зх-Сх			
1	2	3	4	5	6	7	8	
1 30(1)	Дуб професора Алексєєва Дуб звичайний – <i>Quercus robur</i> L.		$\frac{21,5}{5,5}$	$\frac{377,0}{120,0}$	17,0 x 16,0	З іменем першого декана лісогосподарського ф-ту Українського лісотехнічного інституту проф. Є. В. Алексєєва, який захистив дерево від знищення під час будівництва навчального корпусу в 1926 р.	Дерево потребує часткової чистки крони від сухих гілок та встановлення інформативного щита	
2 30(2)	Дуб академіка Погребняка Дуб звичайний – <i>Quercus robur</i> L.		$\frac{19,0}{7,0}$	$\frac{460,0}{146,5}$	17,0 x 19,0	З іменем визначного лісівника, завідувача кафедри лісівництва (1933–1939, 1944–1949 рр.) і лісового ґрунтознавства (1939–1941 рр.) лісогосподарського ф-ту Київського лісогосподарського інституту академіка Погребняка Петра Степановича	Дерево потребує часткової чистки крони від сухих гілок та встановлення інформативного щита	

*Примітка: результати інвентаризації проведені 27 листопада 2014 року.

1	2	3	4	5	6	7	8
3 30(3)	Дуб професора Нікітіна Дуб звичайний 'Пірамідальний' – <i>Quercus robur</i> 'Fastigiata'		<u>13,5</u> 2,0	<u>51,0</u> 16,2	8,0 x 10,5	Дерево висаджене у 70-х роках ХХ ст. за ініціативою фундатора української лісо таксаційної школи професора Нікітіна Костянтина Євлампійовича	Дерево потребує проведення робіт з балансування крони, організації території біля нього та встановлення інформаційного щита
4 30(4)	Група пам'ятних дубів Дуб звичайний – <i>Quercus robur</i> L. (3 екз.)		1. <u>5,0</u> 1,5 2. <u>5,0</u> 1,5 3. <u>5,0</u> 1,5	<u>21,0</u> 6,7 <u>14,5</u> 4,6 <u>15,0</u> 4,8	2,5 x 2,5 2,5 x 2,5 2,5 x 2,5	Група дубів висаджена учасниками Міжнародної наукової конференції у вересні 2000 р. на честь 160-річчя лісогосподарського ф-ту. Символізує три складові сучасного лісівництва: фахову освіту, галузеву науку та лісогосподарське виробництво	Дерева потребують організації території біля них та встановлення інформаційного щита

1	2	3	4	5	6	7	8
5 10	В'яз професора Кального В'яз гірський – <i>Ulmus glabra</i> Hubs.		$\frac{7,5}{2,0}$	48,0	6,0 x 6,0	Дерево висаджене у 1997 році під час роботи наукового семінару, присвяченого 90-річчю з дня народження проф. Кального Прокопа Григоровича	Дерево потребує організації території біля нього та встановлення інформаційного щита
6 29(1)	Дуб професора Бодрова Дуб червоний – <i>Quercus robur</i> L.		$\frac{2,0}{0,8}$	$\frac{5,5}{1,8}$	0,8 x 0,8	Дерево висаджене у 2012 р. під час роботи наукового семінару присвяченого 115-річчю з дня народження проф. Бодрова Василя Олександровича	Дерево потребує організації території та встановлення інформаційного щита
7 29(2)	Дуб доцента Герасименка Дуб червоний – <i>Quercus robur</i> L.		$\frac{2,2}{0,7}$	$\frac{5,0}{1,6}$	1,0 x 1,0	Дерево висаджене у 2012 р. під час роботи наукового семінару, присвяченого 90-річчю з дня народження доц. Герасименка Петра Івановича	Дерево потребує організації території та встановлення інформаційного щита

1	2	3	4	5	6	7	8
8 29(3)	Дуб озеленювачів Дуб червоний – <i>Quercus gibba</i> L.		$\frac{11,0}{2,0}$	$\frac{65,5}{20,9}$	8,0 x 8,0	Дерево висаджене 22 квітня 1998 р. (Міжнародний день Землі) співробітниками кафедри дендрології та ландшафтної архітектури з нагоди відновлення на лісогосподарському ф-ті підготовки фахівців за спеціалізацією «Садово-паркове господарство»	Потребує проведення робіт з балансування крони, організації території та встановлення інформаційного щита.
9 74	Декоративний церцис Церцис європейський – <i>Cercis siliquastrum</i> L.		$\frac{2,5}{0,8}$	$\frac{8,0}{2,5}$	2,0 x 2,0	Дерево висаджене у жовтні 2007 р. співробітниками кафедри декоративного садівництва і фітодизайну на честь 5-річчя утворення кафедри	Дерево потребує організації території біля нього та встановлення інформаційного щита
10 24	Горобина професора Гордієнка Горобина звичайна – <i>Sorbus aucuparia</i> L.		$\frac{3,5}{1,7}$	$\frac{10}{3,2}$	1,0 x 1,0	Дерево-друїд висад-жене 4 квітня 2014 року під час роботи науково-практичного семінару «Внесок проф. М. І. Гордієнка в теорію і практику лісокультурної справи» з нагоди 90-річчя від дня народження проф. М. І. Гордієнка	Дерево потребує організації території біля нього та встановлення інформаційного щита

Особлива увага в роботах із реконструкції насаджень біля першого навчального корпусу має бути приділена зростаючим меморіальним деревам – дубу проф. Алексеєва, дубу акад. Погребняка і дубу проф. Нікітіна, а також великорозмірним деревам, які створюють каркас насаджень на ділянці.

Багатовіковий «Дуб професора Алексеєва» періодично рясно плодоносить і його жолуді використовують для розмноження та створення нових насаджень. Останніми роками було організовано та проведено стабілізаційні роботи в кроні дерева, видалено сухі та ушкоджені гілки, організовано територію біля нього шляхом встановлення металевої огорожі. На перспективу «Дуб професора Алексеєва» потребує встановлення інформаційного щита й надання йому природоохоронного статусу – пам'ятки природи. На сьогодні дуб практично повністю відновив ушкоджену в 1941 р. крону, є життєздатним та декоративним.

Багатовіковий «Дуб академіка Погребняка» періодично добре плодоносить. Крона дерева в зимовий період 2012–2013 рр. була сильно ушкоджена, тому в травні 2013 р. ми організували тренінг із застосування методів сучасної арбористики та проведення стабілізаційних робіт на віковому дереві, виконали очищення крони дуба від сухих і ушкоджених гілок [1]. Влітку 2014 р. здійснено роботи з організації території біля багатовікового дерева шляхом встановлення паркану з дерева. На перспективу «Дуб академіка Погребняка» потребує проведення подальших моніторингових спостережень за станом рослини та відновлення в межах проєкції крони характерного для дуба живого надґрунтового покриву, встановлення інформаційного щита і надання йому природоохоронного статусу – пам'ятки природи.

«Дуб професора Нікітіна» було висаджено в 70-х роках ХХ ст. за ініціативи відомого вченого, фундатора української лісотипологічної школи проф. К. Є. Нікітіна. Нині дуб має добрий якісний стан, але потребує проведення часткової редукації крони, організації території біля нього та встановлення інформаційного щита про відомого вченого.

Важливим етапом у формуванні декоративних насаджень на об'єкті досліджень, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. й дотепер, є закладання «пам'ятних посадок» на честь відомих вчених лісівників і пам'ятних дат.

Протягом останніх 20 років на території першого навчального корпусу НУБіП України було створено ряд «пам'ятних посадок».

«В'яз професора Кального» – дерево-друїд, в'яз гірський (*Ulmus glabra* Hubs.), має добрий декоративний стан, потребує організації території та встановлення інформаційного щита про відомого вченого.

«Дуб озеленювачів» – дуб червоний (*Quercus rubra* L.), на сьогодні потребує організації території та встановлення інформаційного щита про подію, до якої було приурочено посадку.

«Група пам'ятних дубів» – дуб звичайний (*Quercus robur* L.) (3 екз.), символізує три складові сучасного лісівництва: фахову освіту, галузеву науку та лісгосподарське виробництво. Пам'ятна група дерев потребує організації території та встановлення інформаційного щита про подію, на честь якої її було закладено.

«Декоративний церцис» – церцис європейський (*Cercis siliquastrum* L.), потребує організації території та встановлення інформаційної таблички про цю пам'ятну подію.

«Дуб професора Бодрова» і «Дуб доцента Герасименка» – представники виду дуб червоний (*Quercus rubra* L.), мають добрий декоративний стан. Навесні 2014 р. проведені роботи з організації території біля пам'ятних дерев, але ще необхідно встановити інформаційні таблички про цих відомих вчених.

«Горобина професора Гордієнка» – дерево-друїд, горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* L.), потребує організації території та встановлення інформаційного щита про відомого вченого.

Багаторічними дослідженнями закордонних та вітчизняних вчених встановлено, що необхідно проводити різноманітні заходи з вивчення, обстеження, оздоровлення вікових дерев за рахунок сучасного обладнання, якими є резистографи, томографи, та застосовувати методи арбористики.

Висновки

Відповідно до проведених нами багаторічних досліджень формування насаджень на території першого навчального корпусу НУБіП України, можна зробити такі висновки:

Декоративні насадження біля першого навчального корпусу НУБіП України по вул. Генерала Родимцева, 19 у м. Києві почали закладати після завершення його будівництва в 1930 р.

Етапами формування декоративних насаджень на території першого навчального корпусу НУБіП України ми виділили такі періоди: 1 етап – 1930–1941 рр. – закладання планувальної структури території та проведення озеленувальних робіт; 2 етап – 1941–1950 рр. – руйнування навчального корпусу, пошкодження декоративних насаджень, поступове відновлення будівлі; 3 етап – 1950–1990 рр. – відновлення декоративних насаджень після відбудови навчального корпусу; 4 етап – від 1991 р. – до сьогодні – формування сучасної планувальної структури території, часткова реконструкція насаджень та закладання «пам'ятних посадок».

Протягом останніх 20-ти років проводився постійний моніторинг за станом вікових рослин та здійснювалися заходи для забезпечення їх життєздатності в умовах новостворених насаджень.

Вікові рослини та «пам'ятні посадки» навколо першого навчального корпусу НУБіП України потребують розробки індивідуальних концептуальних підходів зі збереження й догляду за ними – подальшої організації території навколо місць зростання, чистки та балансування крон, встановлення інформаційних стендів та використання для вивчення, обстеження, оздоровлення вікових дерев сучасного обладнання (резистограф, томограф) та методів арбористики.

Для забезпечення охорони вікових дерев «Дуб професора Алексєєва» та «Дуб академіка Погребняка» необхідно надати їм статус ботанічних пам'яток природи місцевого значення.

Список літератури

1. Кушнір А. І. Технологічні особливості лікування і оздоровлення вікових та історичних дерев : наук.-метод. рекомендації / А. І. Кушнір, О. А. Суханова, І. Л. Кушнір. – К. : НУБіП України, 2009. – 48 с.
2. Офіційний сайт НУБіП України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nubip.edu.ua>
3. Про охорону культурної спадщини : закон України від 8 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.
4. Про природно-заповідний фонд України : закон України від 16 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
5. Свириденко В. Є. Кузня лісогосподарських кадрів (До 165-річчя лісогосподарського факультету Національного аграрного університету) / В. Є. Свириденко. – К. : Арістей, 2005. – 128 с.

Приведены результаты длительных исследований, связанных с изучением мемориальных и «памятных посадок» на территории первого учебного корпуса базового учреждения НУБіП Украины в г. Киеве, установлением их биоморфологических параметров, качественного состояния и мероприятий по сохранению. Наведены этапы формирования насаждений, личности и события, определяющие их заложение.

Ключевые слова: *памятные посадки, вековые деревья, арбористика, качественное состояние, насаждения.*

The results of years of research related to the study of the memorial and commemorative plantings on the site of the first academic building basic institution of Nubip of Ukraine in Kiev, establishment biomorphology parameters quality status and conservation measures. The stages of formation of the spaces, personalities and events that led to their placement.

Key words: *commemorative planting, ancient trees, the arboculture, good condition, stands.*

УДК 630.3 + 631:165.6

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ РОЛІ БУЗИНИ ЧЕРВОНОЇ ТА БУЗИНИ ЧОРНОЇ У ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕННЯХ м. ЖИТОМИР

***С. І. Матковська, кандидат сільськогосподарських наук
Житомирський національний агроєкологічний університет***

*Наведено результати вивчення екологічної ролі бузини червоної (*Sambucus racemosa* L.) та чорної (*Sambucus nigra* L.). Встановлено кількісну участь, визначено перспективи використання представників*

© С. І. Матковська, 2015